

POETYCKI PRZEWODNIK PO GALERII POZNAŃSKIEJ

Quentin Massys, *Madonna z Dzieciątkiem i barankiem*

Tadeusz Żukowski
PODRÓŻ WŁOSKA Z QENTINEM MASSYSEM
(„Madonna z Dzieciątkiem i barankiem”, ok. 1520)
(z tomu *Pieczęć świetlista*, 2005)

Za kreską renesansowego horyzontu brzoskwiniowy
brzask wieczności? Zza wzgórz, cyprysów i połowy tysiąclecia
dobiega mnie powiew krajobrazów z za szyb pociągu z Rzymu
do Perugii: pod nawałnicą błękitnych wysokości na
grzbiety zamierzchłych zwierząt wbiegają jasne domy, dzwonnice,
katedry i fontanny. W drzeniu ekspresu można odczuć
determinację lat, pokoleń i wieków. Baranek biały,
Madonny filigranowa stopa i rozbawione Dzieciątko
na brzegu łagodnej góry do jakiego należą miejsca
i którą oddychają godziną? A Italia to też życie
ratujący uciekiniera spod władzy Heroda — Egipt?

Za rzeką Arno, za Odrą dogorywało Imperium
mordercy narodów, gdy z dantejskich miast schodziłem do Asyżu.
Królewski splendor zmierzchu kładł się z horyzontów nieba na twarz
moją i ramiona. Z ziemi, z traw podnosiła się powódź woni
w orkiestracjach świerszczy. Geniusz palety, poranne słońce
następnego dnia — kładło cień moich oczu z wieży zamku
świętego Franciszka na brzemienne łaskawą dolinę: Spoleto.
Łagodniało lato, zbierało się na Jesień Ludów i nie
myślałem, że tak Ujrzane oddaje mnie w macierzyńskie dłonie
Nieba. Wiedział o tym Quentin Massys obejmując — Baranka?

Marcelo Bacciarelli, *Kazimierz Wielki słuchający próśb chłopów*

Jan Paweł Woronicz
WIERSZ NA POKOJE NOWE W ZAMKU KRÓLEWSKIM OBRAZAMI SŁAWNIEJSZYCH CZYNÓW
POLSKICH PORTRETAMI I BIUSTAMI ZNAKOMITSZYCH POLAKÓW OZDOBIONE [fragment]
(z tomu *Dzieła poetyczne wierszem i prozą*, 1853)

Oto jest regestr tego, co w tej księdze stoi,
Którą tu Suchywilku niesiesz za twym panem;
Do niej się odwołuje, ani drabów boi
Ten chłopiek, co przed królem swym bije kolanem:
Ledwie wszedł, a król chłopków myśl zgadł —
i wam zleca
Skory skutek tej prośby poradni panowie!
Wam się dziw po łysinach i czułość roznieca,
Chłopiek na tę łaskawość łzami jęka w mowie,
Wieśniaczki z nim podzięką niewinności zieją,
Draby wsparte na dzidach na ich blask słupieją.

Jacek Malczewski, *Błędne koło*

Adam Krasiński
WIZYJE MALARSKIE II. JACEK MALCZEWSKI
(„Biblioteka Warszawska” 1906)

Na poddaszu bieda święta,
Dzień wiośniany i zaklęta
Dusza, co się zwie: Świtanie.

Cztery ściany wapnem siwe,
A młodości życiem żywe,
Żywe życiem malowanie.

Na poddaszu oknem świta
Dzień promienny i umyta
Deszczem młodym przestrzeń nieba.

Dom to malowanej myśli,
Z którą ludzie w światy wyszli,
Jasnej sztuki to koleba.

Stoi w izbie grat-drabina,
Na drabinie cud-chłopczyna,
Który nie wie nic o świecie.

Patrzy na świat w koło ściany,
To w swój kubrak wyszarzany—
Ścisła palce na palecie...

.....

I widzą mu się przedziwne czary,
Płynie w powietrzu postaci rój,
Więc najprzód z brodą rozwianą stary,
Niosący w oczach zsiniały znój.

I jakiś młody o krwawem czole
Sponiewieraną podnosi dłoń,
I jeszcze trzeci—prawie pacholę—
Szklane spojrzenie wbił w pustą toń.

A w koło dalej śmiechliwe dziewczki
I krętorogich satyrów chór,
Rychło na trzcinach ozwą się śpiewki,
Rychło zatańczy wapniiany mur.

Zejdą figury, te malowane,
Wezmą pod rękę, chwycą za stan,
Spłyną ze ściany na drugą ścianę,
Wprzędą się razem w obłądny tan.

Już płyną wieńcem—twarze za twarzą
Wokół drabiny, dziwaczny lud,
Rychło zagrają, rychło zagwarzą,
Rychło uniosą chłopczynę w cud.

Jacek Malczewski, *Zatruta studnia*

Lucjan Rydel

ZATRUTA STUDNIA

(w albumie Jacka Malczewskiego, *Zatruta studnia*, Kraków 1907)

Na ziemi praojców przezysta krynica
    Kryształnym tryskała im zdrojem;
Kto pijał z jej wody pogodnie miał lica
    duszę promienną spokojem...
Lecz studnię zatrula nam zła Upiorzycza,
    Spojrzeniem czarując ją swoim,
I odtąd, synowie nieszczęsnej Ojczyzny,
Od dziecka z tej studni pijemy trucizny.

Lecz nie zabijają od razu te jady,
    Do krwi się wciskają powoli,
Na twarzach młodzieńczych cień kładzie się blady,
    Coś w sercu się krwawi i boli,
Z latami jad żrący pogłębia swe ślady
    I smutek śmiertelnej niedoli
Spod powiek wyziera i w zmarszczkach się wije
U ludu, co z wodą trucizną tę pije.

Myśleli ojcowie, że krew i cierpienie
    Uzdrowi zdrój wody zatrutej;
Szło całe rycerskie na śmierć pokolenie,
    Na boje, w kajdany, pod knuty —
I biegli, gdzie los ich okrutny zażenie
    Pomiędzy sybirskie Jakuty,
A kędy obrali wygnańcze siedliska,
Tam źródło zatrute z pod stóp im wytryska.

Myśleli synowie, że znojem ich skroni
    Zatruta się studnia uzdrowi;
A chociaż im ciężą kajdany u dłoni,
    Spoczynku nie dają trudowi,
Przypasłe ich oko łez próżnych nie roni
    I trwają, na wszystko gotowi.
Tęsknotą ich serca i pracą żywota
Nakarmi się Dusza Narodu — sierota...

A kiedy do końca już siły swe młode
    Stargali w Ojczyzny posłudze,
Do studni zatrutej przychodzą pić wodę,
    Bo zdroje nie znącą ich cudze.
Po trudach żywota za całą nagrodę
    Jadami się poją w tej strudze
I okiem gasnącem popatrzą miłośnie,
Jak Dusza Narodu rozkwita i rośnie.

Są inni, co sercem żywota nie mierzą,
    Na twarz im cień smutku nie padnie,
A wodę zatrutą chcą pić jakby świeżą,
    Bo myślą, że jad się nie wkradnie,
Gdy z własnym garnuszkiem do studni przybieżą;
    Zaczerpną i stają bezradnie,
Dokoła krynicy śmiech drwiący wybucha,
Bo w garnek się z wodą nabrała... ropucha.

A przyszłość? A młodzi?...Na studni cembrzynie
Dziewczątko niebożę usiadło,
W jej żyłach z krwią razem trucizny jad płynie,
Rumieniec na twarz tę wybladła
Ni uśmiech młodości nie błysnie dziewczynie.
Wciąż patrzy na wodne zwierciadło,
Jak gdyby w niem przyszłość widziała tam na dnie —
Tych wód tajemnicę czyż ona odgadnie?...

Tonie 14-go grudnia 1906

Olga Boznańska, *Autoportret*

Stanisław Dąbrowski
„PORTRET” OLGI BOZNAŃSKIEJ
(z tomu *Dawniej i teraz*, 1972)

Wokół twego ciała pajęczy się mgła: czas.
Nie uwolnisz się z tych pajęczyn lepkich.
Zblakłe oczy patrzą prosto w nas
spod nieruchomej powieki.

Włosy skrywa kapryśny kapelusza kształt.
Korale nad sukni wycięciem. Na obu dłoniach – pierścień.
Wygasł w oczach dawny blask: wesoly żart.
Zapomniałaś, co to jest szczęście.

Oczy patrzą wprost. A może wstecz.
Może to stąd w nich ostra cisza,
ostra jak płacz. Ktoś dawno odszedł, lecz
płaczu nie słyszał.

Henryk Liszkiewicz
SAMOTNOŚĆ. OGLĄDAJĄC „AUTOPORTRET Z KWIATAMI” OLGI BOZNAŃSKIEJ
(z tomu *W sprawie czerni*, 2004)

Malarstwo wymaga oddania bez reszty
dlatego dawno dawno temu
wybrałam samotność
by potem
przez kilkadziesiąt lat
szukać dowodu na to
że świat można rzeczywiście zmieścić
w kilku odcieniach
szarości

no i udało się
moje portrety
sprowadzone właściwie do oczu i ust
to prawdziwe arcydzieła

niemal na każdym z nich
widać
że nie było warto

Józef Chelmoński, Orka

Helena Gordziej
DO OBRAZU JÓZEFA CHELMOŃSKIEGO
(z tomu *Dzień w kolorze piasku*, 2002)

Prześwituje zorza
a w tobie czerń ziemi
zapieklej znojem
zmęczenie osiadło
na karkach wołów
na przegubach rąk
omdlewa socha
ptak świergotem
przynagła do trudu
jeszcze kilka bruzd
jedna więcej na twarzy
i dzień przetoczy się
odcieniem fioleto

Fałat Julian Śnieg

Tadeusz Chróścielewski
ŚNIEG I ARTYŚCI
(z tomu *Puste krzesło*, 1967)

Za brwią laureata, co usiadł naprzeciw,
Spadłszy z blejtram obłoku poza brew przeleci,

W emulsję szyb porwany... Co on? - Biel Fałata,
Antytrawa, negatyw pierwszego dnia lata,

Brat jelenia ściennego, kość z kości bałwana,
Werystyczna abstrakcja nie skomponowana,

Ślepy bóg albinosów wyzbyty pamięci,
Da capo kicz natury, której brak inwencji,

Ten, co wzrusza tak samo jak śnieg zeszłoroczny
Piękny a nieśmiertelny Śnieg Wielki i Mocny.

Janina Brzostowska
JULIAN FAŁAT - „ŚNIEG”
(z tomu *Poezje zebrane*, 1981)

Jest cichy:
ciszę zmierzchu pogłębia,
nie mąci.

Kładzie białe ramiona
wzdłuż uśpionej rzeki
i nurt jej
ciemny jeszcze
jeszcze pulsujący
otula,
nim lodowe zmrużą się powieki...

Witold Wojtkiewicz, *Baśń zimowa (Turniej)*

Roman Senski
WOJTKIEWICZ
(z tomu *Wernisaż z dmuchawcami*, Poznań 1998)

daję ci konia na biegunach
piegusa z oczami
przydrożnej kapliczki

chcesz - nie chcesz: kochać
pajaca bez wzajemności
to ponoć śmiech
ryb w kałuży

arena
cząstką wierności
od dzieciństwa strugana
z tęsknot o kruczatach
do różowych szczytów

odrzucaś swaty
i słońce: dałbym
obietnicę
paru udanych nocy
i zabawę lalkami
w zimowy dzień
a rajske dzwonki
wiązałyby nam stopy

kółko graniaste
kanciaste
pęka w obrazie
i co pędzla uderzenie
płacz

Tadeusz Makowski, *Maskarada*

Tadeusz Szyma
DZIECI Z OBRAZÓW T. MAKOWSKIEGO
(z tomu *Więcej wierszy nie pamiętam*, 1991)
Kubie

W połowie ruchu - jak kukielki
Zastygły ich figurki małe
I przez opary sennej mgielki
Patrzą dokoła oniemiałe.

Bo w teatrzyku malowanym
Nagle wstrzymano przedstawienie,
By na świat - niby dobrze znany –
Każdy znów spojrział ze zdziwieniem.

Zdzisław Morawski
OBRAZEK Z DZIEĆMI (Z MAKOWSKIEGO)
(z tomu *Słowa w drewnie i kamieniu*, 1987)

Na obrazie który widzę stoją dzieci
Jak sztachety w starym płocie — tak w kolorze
Bez perspektyw i bez ruchu malowane

Buzie mają w krąg otwarte

Jakby sęki Jakby oczy Jakby zieleń
Jakby we mchach
Są spojrzenia i wołania

Między dziećmi kołki grube
Symetrycznie ustawione
Jakby w metry Jakby w koła Jakby w Kuby
Jakby celni porządkowi ustawiana

A nad dziećmi i pod nimi
Jakby z pędzla albo z płotu na spacerze
Cień białawy na wilgotno układany

Jacek Sempoliński, *Czaszka*

Dariusz Bugalski
OD DWUDZIESTU LAT
(z tomu *Przekłady*, 1985)

Pracownia. Sztaluga. Obraz
O rzut oka
na okiennym parapecie
rozkłada się malarski motyw.
Skrzypce albo szklanka,
a może jabłko.
Pomarszczona skórka o tych kilka seansów
za duża, szkło dawno obeschło.
Zakurzone struny zabrzmiałyby fałszywie.
Kolory przeskakują po wyciągniętym
spojrzeniu artysty. Światło zagnieżdża się
w dojrzewającym na sztaludze brzuchu obrazu.
Już jest. Soczysty. Ciężki.
Już jest. Nabrzmiały, pełen.
Dźwięczy.
Zanim wygasną alikwoty, na okiennym
parapecie pozostanie kupka popiołu.

Zacznijmy inaczej:
pracownia, na okiennym parapecie
rozłożony malarski motyw.
Skrzypce albo szklanka, a może czaszka.
Mniejsza o Bóg wie ile lat od głowy,
wyschła, pusta, szara i ciemna.
Sztaluga.
Obraz na wyciągnięcie ręki
oczekuje dotknięcia.
Otworzy się na każde skinienie.
Ciepły i drżący.
Obmyty światłem moich oczu.
Nie, czaszki na nim nie mogą położyć.

Naprawdę jest tak:
pracownia, czaszka na okiennym parapecie.
Pod nim stos oblepionych farba papierów,
wyciśniętych tub, zgniecionych puszek.
Między sterty obrazów nie wejdzie już sztaluga.
Zostaje pusty kawałek podłogi,
miejsce akurat na jeden obraz,
stopy i kolana.